

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM
VAZIRLIGI

AJINIYOZ NOMIDAGI NUKUS DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

«KELISHILGAN»

Oliy va o'rta maxsus
ta'limi vaziri
I. Majidov

« » 2020-yil

«TASDIQLAYMAN»

Nukus davlat pedagogika
instituti rektori
B. Otemuratov

«7 07 » 2020-yil

Magistratura mutaxassisliklariga kiruvchilar uchun maxsus
(ixtisolik) fanlaridan

D A S T U R

5A111301 – Ona tili va adabiyoti (Qoraqalpoq tili va adabiyoti)
mutaxassisligi uchun

NUKUS-2020

Annotaciya

Dastur 5A111301 – Ona tili va adabiyoti (Qoraqalpoq tili va adabiyoti) magistratura mutaxassisligiga kiruvchilar uchun ta’lim yo’nalishining 2019/2020 o’quv yilida tasdiqlangan o’quv rejasidagi asosiy fanlar asosida tuzilgan.

TUZUVCHILAR

Nukus DPI Qoraqalpoq adabiyoti kafedrasi mudiri, f.f.d., prof.K.Allam bergenov

Nukus DPI Qoraqalpoq adabiyoti kafedrasi dotsenti, f.f.n., M.Bekbergenova

Nukus DPI Qoraqalpoq tili kafedrasi mudiri, f.f.n., E. Allanazarov

Taqrizchilar: Qoraqalpoq davlat universiteti Qoraqalpoq adabiyoti kafedrasi dotsenti,

f.f.n. A.Dosimbetova

ÓzRIA Qaraqalpaqstan bólimi Qaraqalpaq gumanitar ilimler izertlew bólimi baslıǵı f.i.d., Z. Bekbergenova

KIRISIW

Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı boyinsha dúzilgen baǵdarlama Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámlekетlik pedagogikalıq instituti **5A111301 – Ana tili hám ádebiyatı (Qaraqalpaq tili hám ádebiyatı)** qánigeligi boyinsha magistraturaǵa kiriwshi talabanlarushın arnalǵan. Baǵdarlamada házirgi qaraqalpaq tiliniń strukturalıq hám sistemalıq qásiyetleri, tariyxıy tamırları hám dialektologiyalıq tiykarları, fonetikaliq hám fonologiyalıq, grafikalıq hám orfografiyalıq sistemaları, aytılıw normaları, sózlik baylıǵı, leksikaliq, morfologiyalıq hám sintaksislik qurılışları, olardıń rawajlanıwı boyinsha teoriyalıq bilimler berip barıladı.

Baǵdarlamani dúziwden maqset talabanlarǵa qaraqalpaq tiliniń fonetikaliq qásiyetlerin, sóylew normaları, sózlik baylıǵı, imla qaǵıydaları hám grammaticalıq qurılısı tiykarınan teoriyalıq bilim beriw, olardıń awızeki hám jazba sawatın ósiriw hám sawathlıǵın asırıw, jetilistiriw (bunda latin jazıwına tiykarlangan imlani da ózlestire alıw), leksikaliq, morfologiyalıq, sintaksislik jaqtan teoriyalıq hám ámeliy bilim payda etiw.

Qaraqalpaq ádebiyatı tariyxınıń rawajlanıwıınıń tiykarǵı basqıshların, onıń kórnekli wákilleriniń shıǵarmaları boyinsha túsinikler beriledi. Erte dáwirdegi qaraqalpaq ádebiyatınıń rawajlanıwıń ózine tán nizamli qubilisları. Qaraqalpaq ádebiyatı tariyxı páni erte dáwirdegi qaraqalpaq ádebiyat hám XIV ásirden XX ásirge shekemgi ádebiyattı úyreniwge qatnasi, ǵárezsizlik dáwiri ádebiyatınıń rawajlanıw ózgeshelikleri qamtıp alınadı. Qaraqalpaq ádebiyatı tariyxı ádebiyat teoriyası tiykarlarında úyreniledi.

Tiykarǵı bólım

Qaraqalpaq tili hám ádebiyatınıń tiykarların, awızeki hám jazba normaların puxta ózlestiriw procesinde pedagogikalıq institutlardıń qaraqalpaq tili hám ádebiyatı qánigeligi ushın dúzilgen sabaqlıq, qollanbalardıń materiallarına dóretiwhilik kóz-qarastan qaraw talap etiledi. Sonday-aq qaraqalpaq tiliniń mámlekетlik til huqıqın alıwı hám bilimlendiriw haqqındaǵı Nızam materiallarına súyeniw menen baylanıslı bolǵan ózgerisler kirgiziw talap etiledi. Usılardan kelip shıǵıp, qaraqalpaq tilin oqıtıwdıń tiykarǵı wazıypalarına tómendegiler kirgiziledi.

HÁZIRGI QARAQALPAQ ÁDEBIY TILI BOYÍNSHA TEMALAR MAZMUNÍ

Fonetikanıń izertlew aspektleri. Seslerdiń izertlewdiń fraezologiyalıq, akustikalıq hám lingvistikaliq tärepleri. Fonetikanıń akustikalıq tärepi: ses irǵaǵı, ses kúshi, ses tembri (qońıraw), seslerdiń sozımlılıǵı, rezonanslıq qubilislar. Fonetikanıń fiziologiyalıq tärepi: sóylew aǵzaları: háreketsheń (dawıs shimıldığı til, kishkene til, menen qosa jumsaq tańlay) hám háreketsheń emes sóylew aǵzaları (tisler, qattı tańlay). Seslerdiń jasalıwında sóylew aǵzalarınıń xızmeti. Fonetikanıń lingvistikaliq tärepi: fonema haqqında túsinik. Fonema hám ses, fonemanıń renkleri (ottenoklar).

Qaraqalpaq tili seslik dúzilisin izertlewdiń teoriyalıq derekleri. Seslerdiń basqa til birliklerinen ayırmashılıqları, gáp, sóz dizbegi, sóz, morfema, fonema, (ses). Til sesleriniń materiallıq-akustikalıq hám ideyalıq-mánilik tärepleri. Tildegi ulıwmalıq seslik qubilislar. Sóylew aǵımın dara seslerge boliw. Tildiń fonemalıq quramın aniqlaw. Fonemanıń sistema dúziwge qatnasi.

Dawıslı hám dawıssız fonemalar. Dawıslılardıń fonologiyalıq sıpatlaması. Dawıslılardıń fonemalıq quramı hám sisteması. Diftonglar. Ayırım diftonglardıń quramı (iy, iy, uw, úw). Ayırım ashıq diftonglrdıń quramı (ye, wo, wó). Dawıslı seslerdiń fonetikalıq sıpatlaması. Dawıslılardıń artıkulyaciyalıq jaqtan til aldı, til wortası hám aralas dawıslılar bolıp bóniniwi, akustikalıq jaqtan birinshi hám yekinshi formantlar jiyiligine qaray dawıslılardıń bóniniwi. Dawıslılardıń klassifikaciyası.

Dawıssızlardıń fonologiyalıq sıpatlaması. Dawıssızlardıń fonemalıq quramı, wolardıń wózgeriw hám rawajlanıw tariyxınan maǵlıwmat. Dawıssız seslerdiń jasalıwi. Dawıssızlardıń fonemalıq sisteması. Qabatlasqan dawıssızlar. Dawıssız seslerdiń artıkulyaciyalıq hám

akustikalıq sıpatlaması. Erinlik dawıssız fonemalar: b, p, w, m, v, f, til aldı dawıssızlar: t, d, s, sh, j, n, l, r, c til ortası dawıssızı: y; til artı dawıssız fonemalar: q, d, k kishkene tillik: q, ǵ, x, ń kómekey h dawıssız fonemalarınıň klassifikasiyası. Qaraqalpaq tiliniň tiykargı nızamları.

Seslerdiň fonetikalıq wózgerisleri. Kombinatorlıq hám spontanlıq ózgerisler. Qaraqalpaq tilinde singarmonizm. Singarmonizm-qaraqalpaq tiliniň tiykargı seslik nızamı. Qaraqalpaq tilinde singarmonizmniň tábiyatı. Buwin qurılışındağı singarmonizm. Singarmonizm hám jazıw. Singarmonizm niň fonologiyalıq xızmeti. Dawıslılar singarmonizmi. Tańlaw únlesligi hám erin únlesligi. Dawıssızlar singarmonizmi. Buwin quramındağı dawıssızlar singarmonizmi. Dawıssız fonemalardıň singarmonizmlik reňkleri. Morfemalar shegarasındağı dawıssızlar singarmonizmi. Toliq assimilyaciya hám bir jaqlı assimilyacyyası. Ilgerli hám keyinli tásir. Dissimilyaciya qubılısı. Sóz qurılışındağı ayırım seslik qubılıslar: redukciya, eliziya, epenteza, proteza, epiteza, metateza.

Buwın hám pát. Buwin hám onıň jasalıwı. Sózlerdi buwingá bólıw. Buwınnıň túrleri. Sırttan kirgen sózlerdi buwingá bólıw hám onıň túrleri. Qaraqalpaq tilinde sózlik pát, türkiy tillerdegi páttiň ózgesheligi. Sózdegi páttiň ornı. Qaraqalpaq tilinde pát túsetugın hám túspeytugın buwinlar hám sózler. Tiykargı hám kómekshi pát.

Orfoepiya. Orfoepiya haqqında túsinik. Ayırım dawıslı seslerdiň aytılıwı. Ayırım dawıssız seslerdiň aytılıwı.

Jazıw hám imla. Jazıw hám wonıň áhmiyeti. Awızsha hám jazba sóylewdiň ózlerine tán ayırmashılıqları. Jaziwdıň tariyxı. Jazıw hám wonıň quralları, qádeleri. Álipbe. Qaraqalpaq álipbesiniň tariyxı qáliplesiw jaǵdayları. Qaraqalpaq tiliniň imlası hám onıň tiykargı principleri. Fonetikalıq, morfologiyalıq (etimologiyalıq), tariyxı (dástúriy) principler. Differenciya principi haqqında. Ayırım háriplerdiň jazılıwı. Túbir hám qosımtalardıň jazılıwı. Kómekshi hám qospa sózlerdiň jazılıwı. Sózlerdiň qosılıp hám bólek jazılıwı. Defis arqalı jazılatuğın sózler. Bas háriplerdiň jazılıwı. Sózlerdi ótkermelew.

Leksika (sózlik quram) hám leksikologiya haqqında maǵlıwmat. Qaraqalpaq tiliniň leksikasınıň rawajlanıwı, izertleniwi.

Leksikologiyaniň tarawlari. Diaxroniyalıq (tariyxı) leksikologiya. Sinxroniyalıq (házirgi) leksikologiya.

Sóz – til hám sóylewdiň yeň áhmiyetli hám tiykargı birligi.

Sózdiň leksikalıq hám grammatikalıq mánisi. Bir mánili hám kóp mánili sózler. Sózdiň tuwra hám awıspalı mánisi.

Sóz mánisiniň awısıw túrleri: metonimiya, sinekdoxa. Sóz mánisiniň tarawı hám keńeyiwi.

Qaraqalpaq tilinde sózlerdiň forma hám máni qatnaslarına bola túrleri haqqında ulıwma maǵlıwmat.

Omonimler, olardıň kóp mánili sózlerden (polisematizmlerden) ayırmashılığı sinonimler (mániles sózler) hám sinonomiya qatarı. Omonom, sinonim, antonimlerdiň tiykargı túrleri hám sóylewde qollanıw qásiyetleri, paronomiya.

Tariyxı shıǵısı boyinsha házirgi qaraqalpaq ádebiy leksikasi: türkiy tillerine ortaq sózler, qaraqalpaq tiline tán sózler, parsı-tájik, arab tilinen ózlestirilgen sózler, rus tilinen hám rus tili arqalı basqa tillerden ózlestirilgen sózler. Házirgi qaraqalpaq tili leksikasınıň quramı, ulıwma qollanıwshı leksika, dialektlik leksika-dialektizmler, kásiplik sózler termin hám terminlerdiň leksikası, (atamalar leksikası). Jargon hám argolar.

Qaraqalpaq tiliniň passiv leksikası, neologizmler (jańadan payda bolǵan sózler). Gónergen sózler.

Emocionallıq-ekspressivlik jaqtan qaraqalpaq tili leksikası, ulıwma qollanıwshı emocional-ekspressivlik boyawsız hám boyawlı sózler. Stillik jaqtan qaraqalpaq tili leksikası stiller aralıq leksika.

Frazeologiya. Frazeologiya haqqında maǵlıwmat. Frazeologizm til hám sóylew birligi sıpatında. Frazeologiyalıq birliklerdiň mánisine qaray tiykargı túrleri hám belgileri.

Leksikografiya. Leksikografiya haqqında ulıwma maǵlıwmat. Sózlikler hám wolardıń tipleri. Enciklopediyalıq, lingvistikaliq sózlikler. Bir tillik hám eki tillik lingvistikaliq sózlikler. Bir tillik lingvistikaliq sózliklerdiń tipleri. Túsindirmeli sózlik, sinonimler, omonimler, antonimlerdiń túsindirme sózlikleri, Frazeologiyalıq sózlikler.

Morfemika hám morfema haqqında ulıwma maǵlıwmat. Morfema hám wonıń túrleri: túbir morfema hám kómekshi morfema. Kómekshi (affiks) morfemalardıń xızmetine qaray túrleri: sóz jasawshi, sóz wózgertiwshi, forma jasawshi; wornına hám mánisine qaray túrleri: suffiks, postfiks, fleksiya; dúzilisine qaray túrleri: ápiwayı affiksler, qospa affiksler. Tariyxiy túbir haqqında túsiniń. Morfemalar arasındań qatnaslar: morfemalıq omonimiya, morfemalıq sinonimiya, morfemalıq antonimiya. Nol' forma.

Sózdiń tiykari. Dórendi emes, dórendi hám dóretiwshi tiykarlar. Sózdiń morfemalıq qurılısındań ózgerisleri: sińisiw, jılısiw, dekorrelyaciya haqqında maǵlıwmat, onıń kelip shıǵıw sebepleri.

Sóz jasaliw – til biliminiń ayriqsha tarawı, wonıń fonetika, leksikologiya, grammaтика sıyaqlı til biliminiń tarawları menen baylanısı. Sóz jasaw sistemi. Sóz jasaliw qurılısı. Sóz jasaw mánisi. Sóz jasaw tipi. Sóz jasaw usılları: affiksaciya, sóz qosılıw, leksika-semantikalıq, leksika-sintaksislik usıł.

Morfonologiya. Morfonema, submorph. Morfonologiyalıq qubılışlar.

Sózdiń analizi: morfemalıq, morfonologiyalıq hám sóz jasaliw boyınsha tallaw.

Sóz shaqaplarınıń jasaliwi. Sóz shaqaplarında sózlerdiń jasaliwı haqqında ulıwma maǵlıwmat.

Atlıqtıń jasaliwi. Affiksaciya usılı, atlıq jasawshi jasawshi ónimli hám ónimsız affiksler. Cöz qosılıw usılı: qurama, jup, tákirar, birikken, qısqarǵan, qospa atlıqlar; Substantivaciya, leksikalizaciya. Atlıqtıń subyektiv baha formaları.

Kelbetliktıń jasaliwi. Affiksaciya usılı. Kelbetlik jasawshi jasawshi ónimli hám ónimsız affiksler. Sóz qosılıw usılı: jup, tákirar, birikken, qurama kelbetlikler. Adektivaciya.

Feyildıń jasaliwi. Affiksaciya usılı: feyil jasawshi ónimli hám ónimsız affiksler. Sóz qosılıw usılı, qospa feyiller, feyildıń analitikalıq forması. Kómekshi feyiller.

Ráwishtiń jasaliwi. Affiksaciya usılı. Ráwish jasawshi ónimli hám ónimsız affiksler. Sóz qosılıw usılı: qurama, jup, tákirar, birikken ráwishesler. Adverbializaciya.

Grammatika - til biliminiń bir tarawı, onıń tildiń grammaтикаlıq qurılısına tán bolǵan nızam-qaǵıydalardı úyreniwshi sistema ekenligi. Morfologiya haqqında ulıwma maǵlıwmat. Sózdiń grammaтикаlıq mánileri, onı bildiriwshi qurallar. Grammaтикаlıq forma, ańlatılıw usılları. Grammaтикаlıq kategoriyalar: leksikalıq hám grammaтикаlıq máni. Sóz shaqapları, onıń klassifikasiyalanıw principleri: leksika-semantikalıq, formal-semantikalıq (morfologiyalıq), funkcional-semantikalıq (sintaksislik). Qaraqalpaq tilindegi sóz shaqapları sistemi. Mánili sóz shaqapları (atawıshlar hám feyil). Predikativler. Kómekshi sózler. Modal sózler. Tańlaqlar. Elikleewishler.

Atlıq. Atlıqlardıń grammaтикаlıq mánisi, morfologiyalıq belgileri, sintaksislik ózgeshelikleri.

Atlıqtıń leksika-grammatikalıq túrleri: galabaliq hám menshikli; konkret hám abstrakt: dara, jámlewshi, zatlıq; betlik hám betlik emes; anıq hám anıq emes atlıqlar. Atlıqlarda jinisliq mániniń bildiriliwi.

Atlıqtıń morfologiyalıq kategoriyaları: San kategoriyası. Tartım kategoriyası: konkret, abstrakt tartım; daralıq hám sheriklik tartım. Seplik kategoriyası: Grammaтикаlıq, keńislik seplik. Atlıqtıń sepleniwi: jay, tartımlı, almasıqlıq sepleniw. Sepliklerdegi sinonimiya.

Kelbetlik. Ózine tán mánisi, morfologiyalıq ózgeshelikleri, sintaksislik xızmeti. Semantikalıq túrleri: sapalıq, qatnaslıq kelbetlik. Dáreje kategoriyası: jay, salıstırıw, arttıriw. Kelbetliklerdiń atlıqlasıwi.

Sanlıq. Ózgeshelikleri. Túrleri: san mánisindegi sózler, yesaplıq (numerativ) sózler, san mánisindegi turaqlı sóz dizbekleri. Qurılısına qaray: jay, qospa sanlıqlar. Mánisine qaray: yesaplıq, qatarlıq sanlıqlar.

Almasıq. Grammatikalıq mánisi, atlıqlasıw wózgesheligi, gáptegi xızmeti. Mánisi boyınsha túrleri: betlew, siltew, soraw-qatnas, ózlik, jámlew, belgilew, belgisizlik, bolımsızlıq. Pronominalizaciya.

Feyil. Grammatikalıq ózgeshelikleri (morphologiyalıq belgileri, sintaksislik xızmetleri). Awıspalı, awıspasız feyiller. Dáreje kategoriyası: aktiv dárejeler: túp, sheriklik, ózlik; passiv dárejeler: ózgelik, belgisiz.

Mánili feyiller, onıń semantikası. Kómekshi feyiller, mánileri hám xızmetleri. Toliqsız feyil.

Betlik hám betlik emes feyiller. Feyildiń funkcional formaları (betlik emes feyiller): háreket atı, kelbetlik feyil, hal feyil.

Betlik feyiller. Feyildiń grammaticalıq kategoriyaları: bolımlı, bolımsız. Bet-san kategoriyası. Feyildiń betleniwi

Meyil kategoriyası: buyrıq, shárt, tilek, anıqlıq.

Máhál kategoriyası: ótken, házirgi, keler máhál, olardıń sintetikalıq, analitikalıq formaları mánileri.

Ráwish, onıń morfologiyalıq jaqtan ózgermeytuǵını, mánisi boyınsha túrleri. Dáreje kategoriyası: jay, salıstırıw, arttırıw dárejesi

Bayanlawishlıq sóz shaqabi. Qollanılıw mánisine qaray: barlıqjoqlıq mánili sózler, minnetlilik mánili sózler.

Kómekshi sózler, wolardıń formalıq jaqtan ózgermewi.

Tirkewish. Grammatikalıq mánileri hám xızmetleri. Shıǵısına qaray túrleri: túpkilikli, atawish, feyil tirkewishleri, seplikler menen qollanılıwi: ataw, barıs, tabis, shıǵıs, sepliklerindegi sózlerdi basqarıp keletuǵın tirkewishler; kómekshi atawishlar.

Dáneker. Xızmetine qaray túrleri: dizbeklewshi, baǵındırıwshi. Dizbeklewshi dánekerler: biriktiriwshi, qarsılas, awıspalı, gezekles. Baǵındırıwshi dánekerler: sebep, nátiyje, shárt dáneker. Qurılısına qaray túrleri: dara, birikken, qurama dáneker; dánekerlik xızmettegi sózler.

Janapay. Shıǵısına qaray túrleri: túpkilikli, qáliplesken janapay. Dúzilisine qaray: dara hám quramalı janapay. Mánisine qaray túrleri: qosımsha máni beriwshi janapaylar: anıqlaw, kúsheytiw, sheklew janapaylar; modallıq janapaylar: soraw, maqullaw, biykarlaw, salıstırıw, modal, buyrıq janapay. Emocional janapaylar. Forma jasawshi janapaylar. Janapaylardıń orfografiyası.

Modal sózler. Modal mánileriniń áňlatılıw usılları. Ózgeshelikleri. Mánisine qaray túrleri: jekke mánili, komponentlik modal sózler. Qurılısına qaray túrleri. Sintaksislik ózgesheligi. Modal sóz hám kiris sóz túsinikleri

Tańlaq. Mánisi boyınsha túrleri: emocional, imperativ, etiketlik tańlaq. Qurılısı boyınsha túrleri. Sintaksislik xızmetleri.

Eliklewiseh. Mánisi boyınsha túrleri: seske hám kóriniske eliklewishler. Fonetikalıq ózgesheligi. Grammatikalıq ózgesheligi. Qurılısına qaray túrleri: dara, jup, tákırar.

Sintaksis haqqında túsinik. Sóz dizbegi hám gáp. Sózlerdiń óz-ara sintaksislik baylanısları. Sintaksislik baylanıstiń túrleri. Jay gáp. Mazmuni hám dúzilisi boyınsha túrleri. Qospa gáp. Baǵınıńqılı hám dizbekli qospa gápeler.

Sintaksistiń tiykari – gáp haqqındaǵı ilim. Sintaksis grammaticanı sózler hám gáplerdiń wóz-ara baylanısin, gáp aǵzaları, gáp hám sóylewdiń kólemlı birligi bolǵan tekstti úyreniwshi bir bólegi. Tekst óz quramında bólim, abzac – grafikalıq bóleklerden quralıwi, ayırm óz temalarǵa iye boliwi, sóylewdiń tekst kórinisinde payda boliwi. Teksttiń túrleri: mikrotekst hám makrotekst.

Sintaksis tildiń morfologiya, leksikologiya hám fonetika bólimleri menen baylanışlığı.

Sintaksistiń tiykargı birligi – gáp, sóz dizbekleri – gáptiń quramına kiretuǵın járdemshi birlik. Gáptiń sintaksiklik birlikleri. Gápte sózlerdi biriktiriw wazıypasın worınlawshi qurallar: sóz formaları (sintaksislik affiksler), kómekshi sózler (sintaksislik – leksikalıq qurallar), orın tártibi hám intonaciya.

Sintaksislik baylanistuń túrleri: predikativlik baylanış hám predikativlik emes baylanış. Predikativlik baylanış gápti, predikativlik emes baylanış sóz dizbegin payda etedi.

Sintaksislik qatnáslar. Sózlerdiń atributivlik, obiektlik hám relyativlik qatnásları bolıp, sóz dizbeklerin payda etedi. Predikativlik qatnáslardıń gápti payda yetiwi.

Gpammatikalıq qurallar. Betlik, kóplik, tartım, seplik qosımtaları, kómekshi sózler, intonaciya, sózlerdiń orın tártibi.

Tiykarǵı sintaksislik birlikler. Sóz dizbegi, jay gáp, qospa gáp hám tekst. Bul sintaksislik birlikler wózine tán grammatical wózgesheliklerge iye.

Sóz dizbegi - eki yamasa bip neshe mánili sózlerdiń grammatical baylanısınan dúziletügen sintaksislik birlik, predikativlikke iye emes, pikir tiyanaqlılığın bildire almaydı.

Jay gáp - bir yamasa bir neshe sózlerden dúzilip, pikir tiyanaqlılığın bildiretuğuń predikativlik sintaksislik birlik. Gáptiń tiykarǵı belgisi predikativlik bolıp, gáplik intonaciyağı iye boladı.

Qospa gáp - eki yamasa bir neshe jay gáplerdiń mánilik hám grammatical baylanısınan dúziletügen sintaksislik birlik. Qospa gáptiń quramındaǵı hár bip jay gáp pikir tiyanaqlılığına iye boladı.

Tekst- mánilik hám dúzilislik jaqtan baylanısqan bir tutas sóylem birligi. Tekstiń kólemi hár qıylı bolıp keledi. Birewleri qısqa, al birewleri kólemlı bolıp keliwi múmkın.

Sintaksis tórt toparǵa bólinip úyreniledi: 1. Sóz dizbegi sintaksi. 2. Jay gáp sintaksi. 3. Qospa gáp sintaksi. 4. Tekst sintaksi.

Sintaksislik birliklerdi úyreniw baǵdarları. Struktura-semantikalıq hám semantika-strukturalıq baǵdar.

Sintaksislik kateoriyalar. Bet, máhál, modallıq.

Gáptiń bas aǵzalari. Baslawish, bayanlawish. Olardıń túrleri, ańlatılıwi.

Gáptiń yekinshi dárejeli aǵzalari. Tolıqlawish, anıqlawish, pısıqlawish. Olardıń túrleri, ańlatılıwi.

Bir bas aǵzalı gápler. *Feyil bir bas aǵzalı gápler* (iyesi belgili, iyesi belgisiz, iyesi ulıwmalasqan, iyesiz gápler). *Atawish bir aǵzalı gáp*.

Basqaniń gápi hám wonıń beriliwi. *Tuwra gáp hám avtor gápi.* Ózlestirilgen gápler.

Qospalanǵan jay gápler. Feyil toplamlı jay gápler (Kelbetlik feyil toplamı, hal feyil toplamı, háreket atı feyil toplamı, shárt meyil toplamı). Qaratpalar, kirisler sózler, kiris dúzilmeler, ayırımlanǵan aǵzalar, birgelkili aǵzalar.

Qospa gápler: dizbekli qospa gápler, baǵınıńqılı qospa gápler.

QARAQALPAQ ÁDEBIYATÍ TARIYXÍ HÁM ÁDEBIYAT TEORIYASÍ BOYÍNSHA TEMALAR MAZMUNÍ

Qaraqalpaq xalıq awizeki dóretiwshılıgi. Qaraqalpaq folklorınıń-derekleri. Jıynalıw hám izertlew máseleleri. ertedegi qaraqalpaq folklorınıń úlgileri, olardıń ulıwma türk tilles xalıqlarǵa ortaq bolǵan jazba esteliklerde saqlanıwi.

Qaraqalpaq folklorınıń klassifikasiyası. Q.Ayimbetov, O.Kojurov klassifikasiyası. N.A.Baskakovtiń klassifikasiyası. N.Dáwqaraev klassifikasiyası. Qaraqalpaq folklorın klassifikasiyalawdıń jańa úlgisi. Folklordı úyreniwde klassifikasiyanıń áhmiyeti.

Qaraqalpaq xalıq qosıqları. Aytımlar hám aytıs. Qosıqtıń anıqlaması. Xalıq qosıqlarınıń payda boliwi, ózgeshelikleri. Qosıqlardıń túrleri.

Sheshenlik sózler. Shayırlar aytısı hám juwap qosıqqa, rifmalasqan sózlerden qurılsa, sheshenlik sózler tereń mánili, qara sózler dizginine, sheshenlik, tereń oylılıq penen tabılǵan kórkem sózlerge qurılıwi. Sheshenlik sózler óz aldına janr.

Jumbaqlar hám jańıtpashlar. Jumbaqlardıń aniqlaması. Onıń dórew derekleri, tariyxi. Jańıtpashlar. Jańıtpashtiń janrıq ózgeshelikleri, qurılısı, mazmuni.

Naqıl-maqallar. Naqıl-maqallardıń aniqlaması. Olardıń payda bolıw derekleri. Qaraqalpaq naqıl-maqallarınıń jiynaliwı, járiyalanıwı, izertleniwi, naqillardı klassifikaciyalaw.

Ertekler. Erteklerdiń aniqlaması. Erteklerdiń payda bolıw hám rawajlanıwı. Qaraqalpaq ertekleriniń jiynaliwı, bastırılıp shıǵıwı, izertleniwi, basqa tillerge awdarılıwı.

Ańızlar (Legendalar), mifler hám ápsanalar. Küldirılıgi sózler (Anekdotlar). Ráwiyatlar haqqında. Ráwiyatlardıń payda bolıwı. Qaraqalpaq ráwiyatlarınıń jiynaliwı hám bastırılıp shıǵıwı. Ráwiyatlardıń ózgeshelikleri, tariyxı haqıqatlıq hám qıyal.

Kúlkili sózler. Kúlkili sózler haqqında túsinik, anekdot janrınıń ózgeshelikleri. Qaraqalpaq anekotlarınıń jiynaliwı hám bastırılıp shıǵarılıwı. Anekdotlardıń mazmuni, tapqırlıqtı ótkir házıl-dálkek penen beriw.

Ápsanalar (mifler). Ápsana haqqında túsinik.

Tolǵawlar. Tolǵawlar - qaraqalpaq folklorınıń óz aldına bir janrı.

Dástanlar. Dástanlar haqqında ulıwma túsinik. Dástanlardıń dóreliwi, tariyxı dáwir menen baylanısı, dástanlardıń jiynaliwı, basıp shıǵarılıwı, basqa tillerge awdarmaları. Dástanlar boyınsha izertlewler. Dástanlardıń klassifikaciyası.

Qaraqalpaq folklorın dóretiwshiler hám atqariwshılar. Buringı dáwirdegi qaraqalpaq folklorın aktiv atqariwshılar hám dóretiwshiler: qosıqshılar, juwabıy, sheshen, ertekshi, qatıqlıaq adamlar. Qıssaxanlar, baqsı, jırawlar, xalıq shayırları.

Folklor hám ádebiyat. Folklorlıq uzaq waqtlardan beri ádebiyat penen qatnasi, óz-ara baylanısı. Eskiden qalǵan jazba esteliklerdegi folklorlıq elementler. Folklor menen ádebiyatınıń tiǵız baylanısında jazıwshınıń sheberlik mektebiniń payda bolıwı. Qaraqalpaq ádebiyatınıń jetilisiw hám rawajlanıwında qaraqalpaq folklorınıń roli, áhmiyeti.

Erte dáwirdegi qaraqalpaq ádebiyatı. Túriy xalıqlarǵa ortaq jazba ádebiy estelikler. Orxon-Enisey jazıwları. Orxon-Enisey jazba esteliklerin úyreniwe V.Tomsen, V.V.Radlov, P.M.Melioranskiy, A.Geykel, Yu.Nemat, S.E.Malov, I.V.Stbleva usaǵan alımlardıń ilimiý xızmetleri.

Orxon-Enisey jazıwları - tariyxı estelik.

«Óguznama». «Óguznama» túriy xalıqlardiń mádeniyati tariyxında áhmiyetli orinlardi iyeleytuǵın shıǵarma ekenligi.

Qorqıt ata kitabı («Kitabi dedam Korkut»). Qorqıt ata kitabı («Kitabi dedam Korkut») óguz-qıpshaqlardıń qaharmanlıq dástanı.

«Devonu luǵat it túrk» shıǵarması. Mahmud Qashǵariydiń ómiri hám onıń «Devanu luǵat it túrk» shıǵarmasınıń jazıp alınıwı, járiyalanıwı, izertleniwi haqqında maǵlıwmatlar.

Yusup Has Hajib hám onıń «Kutadgu bilig» shıǵarması. Yusup Has Hajibtiń «Kutadgu bilig» shıǵarmasınıń izertleniwi haqqında, nusqaları hám járiyalanıw máseleleri. Shıǵarmaniń ideya-tematikaliq ózgesheligi, obrazları, didaktika máselesi.

Xoja Axmed Yassawiy «Devani hikmet». Xoja Axmed Yassawiydiń ómiri. Tasawwif-sufizm ádebiyatı haqqında túsinik. Xoja Axmed Yassawiydiń «Devani hikmet» qosıqlar toplamı.

Axmed Yugnakiy «Hibat ul haqoyiq» shıǵarması. Axmed Yugnakiydiń ómiri. «Hibat ul haqoyiq»tiń ideyalıq baǵıtı, bilim haqqında sóz etiwi. Ilim márifattı dóretpeniń oraylıq máselelerinen biri etip aliwi.

«Kodeks kumanikus»–qıpshaqlar sózligi. Kitaptıń jazıp alınıwı, izertleniwi.

Xorezmiy (XIV ásır) «Muhabbatnama» dástanı. Xorezmiydiń ómiri hám dóretiwshiliği. «Muhabbatnama»nıń izertleniwi.

Dospanbet jıraw dóretiwshiliği. Dospanbet jıraw XVI ásirdıń bas gezinde jasaǵan belgili sóz sheberleriniń biri. Dospanbet jıraw haqqında dáslepki maǵlıwmat.

Múyten jiraw. Múyten jiraw haqqında maǵlıwmatlar. Múyten jirawdıl tolǵawları hám olardıń tematikalıq-ideyalıq baǵdarları. Múyten jirawdıl didaktikalıq, sociallıq temalardaǵı tolǵawları.

* * *

XVIII ásirdegi qaraqalpaq ádebiyatı. Dáwirge tariyxı, siyasıy-jámiyetlik, ekonomikalıq hám mádeniy sıpatlama. XVIII ásirdıń ortalardańda qaraqalpaqlar arasında bolıp izertlew jumısları.

Jiен jirawdıl ómırı hám dóretiwshılıgi. Jiен jiraw XVIII ásirdegi qaraqalpaqlardıń Xorezmge kelip ornalasqannan keyingi birinshi shayrı-Jiен shayır hám jiraw ekenligi. Jiен jirawdıl XVIII ásirde xalıq awızekи dóretpeleri menen jazba ádebiyatın baylanıstırıwdaǵı roli. Jiен jirawdıl ómırı. Jiен jiraw dóretpelerinde tolǵaw, tariyxı jırdıń kópligi. «Posqan el» tariyxı jırınıń ideyalıq mazmunı. «Ullı taw» shıǵarması, tariyxı jırdıń jazılıwi.

XIX ásır qaraqalpaq ádebiyatı. Dáwirge sıpatlama. XVIII ásirdıń aqırı XIX ásirdıń baslarında qaraqalpaqlardıń jasaǵan orınları hám tariyxı turmıs.

Kúnxoja Ibrayım ulınıń ómırı hám dóretiwshılık xızmeti. Kúnxoja shayır Ibrayım ulınıń jasaǵan zamanı, ádebiy ortalığı. Kúnxoja shayırdıń ómırı haqqında maǵlıwmatlar. Kúnxoja shayır dóretpeleriniń jiynalıwi, baspada járiyalanıwi, izertleniwi mäseleleri.

Ajiniyaz Qosıbay ulınıń ómırı hám dóretiwshılık joli. Ajiniyaz shayırdıń XIX ásirdegi qaraqalpaq klassikalıq shayırlarınıń bıri ekenligi. Ajiniyaz shayır dóretpeleriniń jiynalıwi, járiyalanıwi, izertleniwi. Ajiniyazdıń lirikası. «Bozataw» shıǵarması. «Qız Meńesh penen aytısı».

Berdaq shayır Ǵarǵabay ulınıń ómırı hám dóretiwshılık joli. Berdaq shayır XIX ásır qaraqalpaq klassik ádebiyatınıń tiykarın salıwshılardıń bıri. Shayırdıń ómırı, ádebiy ortalığı. Berdaq shayır dóretpeleriniń jiynalıwi, basıp shıǵarlıwi, izertleniwi.

Shayırlar aytısı. Aytıs haqqında túsinik. Jazba realistik ádebiyattaǵı aytıs hám onıń túrleri.

Ótesh Alshınbay ulınıń ómırı hám dóretiwshılık joli. Ótesh Alshınbay ulı XIX ásır qaraqalpaq klassik ádebiyatınıń tiykarın salıwshılardıń bıri. Ótesh Alshınbay ulı dóretpeleriniń jiynalıwi, baspada basıp shıǵarlıwi hám izertleniwi mäseleleri.

Gúlmurat shayırdıń ómırı hám dóretiwshılıgi. XIX ásirdegi Gúlmurattıń ádebiyatta tutqan ornı. Gúlmurattıń lirik shayır ekenligi.

Sarıbay shayırdıń ómırı hám dóretiwshılıgi. XIX ásır qaraqalpaq ádebiyatanda Sarıbay shayırdıń tımsalshıl shayır ekenligi. Tımsallıq shıǵarmalarınıń ózine tán ózgesheligi.

Qaraqalpaq klassik ádebiyatınıń jazba ádebiyatlıq xarakteri. Ádebiyat tariyxındaǵı qaraqalpaq jazba ádebiyatı haqqındaǵı hár qıylı pikirler. 1959-jılǵı baspa sózdegi jazba ádebiyat haqqında bolǵan diskussiyalar haqqında. Házırkı dáwirdegi ádebiy, ilimiy konferenciyalar. XVIII-XIX ásır qaraqalpaq ádebiyatı tariyxınıń milliy jazba ádebiyat ekenligi.

* * *

XIX ásirdıń aqırı XX ásirdıń basındaǵı qaraqalpaq ádebiyatı. Dáwirdıń jámiyetlik-siyasiy, mádeniy jaǵdayları. Usı dáwirdegi talant wákilleriniń dóretiwshılık baǵdarları, izertleniwi jaǵdayları haqqında. Annaqul Mámbetxoja ulı, Qulmurat Qurbanalı ulı, Ábdiqádir Bekimbet ulı, Qorazbek Rzbek ulı hám t.b. Qıssaxanlıq mektepleriniń shólkemlestiriliwi, olardıń ağartıwshılıq xızmetleri, awıllıq mektepler, meshit-medreselerdiń xalıq mádeniy turmısındaǵı ornı.

Qazi Máwlik, S.Májıtov, Q.Áwezov hám t.b. ağartıwshılı xızmetleri. Dáwirge tariyxı sıpatlama.

Annaqul Mámbetxoja ulı. Shayırdıń ómırı hám dóretiwshılıgi. Lirikalıq shıǵarmalarında jámiyetlik-siyasiy kóz-qaraslar.

Qulmurat Qurbanalı ulı. Shayırdıń ómırı hám ádebiy xızmeti. Lirikalıq shıǵarmalarında filosofiya, didaktika hám táriyp janrıniń rawajlaniwi, qosıqlarınıń kórkemligi.

Bekjan Nurim ulı. Ómiri hám dóretpeleri. Shayır shıgarmalarınıń ideyalıq, tematikalıq, kórkemlik ózgeshelikleri.

Sıdıq Toqpan ulı. Ómiri hám dóretiwshiligi. Shayır lirikasınıń tematikası, qosıqlarınıń ideyalıq mazmuni, humor-satiraliq shıgarması. «Sıdıq penen aytısı» shıgarmasınıń ideyalıq mazmuni.

Ábdiqádir Bekimbet ulı. Ábdiqádir shayirdiń ómiri hám dóretiwshiligi. Shayır hám qıssaxan sıpatında xalıqtıń ruwxıy hám mádeniy turmısındaǵı xızmeti.

Qorazbek Razbek ulı. Shayır hám qıssaxan Qorazbek Razbek ulınıń ómiri hám dóretiwshiligi. Shayirdiń milliy oyanıw dáwiri ádebiyatında tutqan orı.

Qazi Máwlilik Bekmuhammed ulı. Shayirdiń ómiri hám dóretiwshilik joli. Qıssaxanlıq mektebin shólkemlestiriwi, Shimbayda mektep hám kitapxana ashiwı hám xalıqtıń mádeniy turmısındaǵı xızmeti.

Ayapbergen Musaev. Ayapbergen Musaevtiń ómiri hám ádebiy xızmeti. Qıssaxan shayır sıpatında aǵartıwshılıq xızmetleri. Lirikalarınıń tematikalıq hám kórkemlik ózgeshelikleri.

Sápiwra Jayılbek qızı Sápiwra Jayılbek qızınıń ómiri hám dóretpeleri haqqında túsinik. Lirikalarınıń tiykargı ideyalıq baǵdarı.

Abbaz Dabilov. Shayır hám qıssaxan Abbaz Dabilovtiń milliy oyanıw dáwiri qaraqalpaq ádebiyatında tutqan orı. Shayirdiń Qaraqum iyshan hám Ayımbet iyshan medreselerinde tálım alıwı, onıń aǵartıwshılıq xızmetleri. Abbaz Dabilovtiń lirikaları, tematikası hám kórkemlik ózgeshelikleri.

* * *

Milliy oyanıw dáwiriniń ádebiyatı. XX ásır basındaǵı tariyxıy, siyasiy jámiyetlik sociallıq hám ádebiy, mádeniy jaǵdaylar. XX ásirdiń basındaǵı tariyxıy waqıyalar. 1914-1916-jıllardaǵı xalıq azatlıq kóterilisleri. XX ásirdiń basındaǵı ádebiy ómir, ádebiy ortalıq. Jadidler háreketi.

Jigirmalanshi jıllardaǵı qaraqalpaq ádebiyatınıń tiykargı ózgesheligi. Poeziya, proza, dramaturgiya. XX ásirdiń 18-20-jıllarındaǵı jámiyetlik ózgerisler. Jańa oqıw sistemasiń payda bolıwı. 20-jıllardaǵı jetekshi janr poeziya bolǵanlıǵı.

Qasım Áwezov. Qasım Áwezovtiń ómiri hám dóretiwshilik joli haqqında maǵlıwmat.

Ayapbergen Musaev. Ómiri hám dóretiwshiligi haqqında maǵlıwmat. A.Musaevtiń keňes húkimeti ornatılǵannan keyingi dáwirdegi dóretiwshiligi. Qaraqalpaq folklorı hám milliy klassikalıq poeziya dástúrlerin jańa dáwirdegi poeziyaǵa jalǵastırıwı. «Táriyp» qosığı.

Seyfulǵábit Májítov qaraqalpaq ádebiyatınıń iri wákili. Ómiri hám dóretiwshiligi haqqında maǵlıwmat. Ádebiy miyrası. Turkstan jadidleri menen baylanışlılıǵı. Jadid ideyaların xalıq arasında taratiwshı. S.Májítovtiń birinshi qaraqalpaq sabaqlığınıń avtorı. S.Májítovtiń lirikasında aǵartıwshılıq ideyalarınıń sáwleleniw ózgesheligi.

Otzınhı jıllardaǵı qaraqalpaq ádebiyatı (poeziya, proza, dramaturgiya). Dáwirdiń siyasiy-ekonomikalıq hám jámiyetlik jaǵdayları. 1930-jıllardaǵı ádebiyat hám mádeniyatta payda bolǵan ózgerisler.

Abbaz Dabilov. Qaraqalpaq ádebiyatınıń jetekshi wákili sıpatında. Ómiri hám ádebiy miyrası haqqında maǵlıwmat.

Sadiq Nurumbetov. Qaraqalpaq ádebiyatınıń iri shayırlarınıń biri. Ómiri hám dóretiwshiligi. Ádebiy miyrası haqqında maǵlıwmat. S.Nurumbetov - xalıq poeziyası dástúrin dawam ettip rawajlandırǵan shayır. Shayır poeziyasında táriyp janrıń rawajlanıwındaǵı ózgesheligi. S.Nurumbetov-sheber qıssaxan.

Nájim Dáwqaraev. Ómiri hám dóretiwshiligi. Dáslepki qosıqlarında hám gúrrińlerinde dáwır nápesi. 50-jıllardaǵı poemasındaǵı kórkemlik izlenisler. N.Dáwqaraev qaraqalpaq prozasındaǵı dáslepki gúrrińleridiń avtorı. Gúrrińlerindegi tariyxılyıq. N.Dáwqaraev qaraqalpaq milliy ádebiyatınıń qáliplesiwinde úlken úles qosqan ullı insan. N.Dáwqaraev – dramaturg. «Alpamıs» pyesasında el birligi, górezsizlik ideyasınıń jırlanıwı. N.Dáwqaraev qaraqalpaq

filologiyası iliminiň tiykarın salıwshı, ádebiyatshı alım. Túrkiy tilles xalıqlarında birinshi ilim doktorı. N.Dáwqaraev – dilmash. Kórkem awdarmadaǵı xızmeti.

Mirzaǵaliy Dáribaev. Qaraqalpaq ádebiyatınıň iri wákilleriniň biri sıpatında. Ómiri hám dóretiwshiligi.

Ekinshi dýnya júzlik urıs dáwirindegi hám uristan sońğı dáwirdegi qaraqalpaq ádebiyatı. Urıs dáwirindegi qaraqalpaq ádebiyatınıň janrları, jawingerlik, watan súyiwshilik janrındagi ocherk hám maqalalarınıň payda boliwi. Publicistika janrıniň jańalanıwi. «Xat» janrıniň jańasha formada rawajlanıwi.

Jolmurza Aymurazaev. Ómiri hám dóretiwshiligi, ádebiy miyrası haqqında maǵlıwmat. Shayırıdıň 30-jıllardaǵı poeziyası. Urıs dáwirindegi poeziyasında jawingerlik, publicistikaliq ruwxtıń jetekshi orında boliwi.

Urıstan sońğı dáwirdegi dóretiwshiliginde kórkem sheberlik. J.Aymurzaevtiń prozalıq shıǵarmaları, romanlarında turmıs haqıqatlıǵı. Dramalıq shıǵarmaları. J.Aymurzaevtiń dóretiwshiliginde izertleniw máseleleri.

Amet Shamuratov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵlıwmat. Á.Shamuratovtiń lirkalarında tuwǵan el, ata mákanǵa muhabbat sezimleri. Urıs dáwirindegi lirkalarında patriotlıq pafos. Á.Shamuratov qaraqalpaq ádebiyatında jana janrıdıń dóretiwshisi. «Meniń jolbarıslar menen ushirasiwlarım» erteke-povestinde insan hám tábiyat probleması. Á.Shamuratovtiń dramalıq shıǵarmaları. «Qırıq qız» pyesası. Á.Shamuratovtiń kórkem awdarmalarınıň ózgeshelikleri.

Tilewbergen Jumamuratov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵlıwmat. Shayır poeziyasında kórkem sheberlik máselesi. Lirkasındaǵı filosofiyalıq, publicistikaliq oydiń tereńligi, tuwǵan jerje, elge tereń súyispenshilik, sadiqlıq sezimleri. T.Jumamuratovtiń satıralıq shıǵarmaları. T.Jumamuratovtiń poemalarınıň xalıq awızeki dóretiwshiligi menen baylanısı, kórkemligi. «Makarya suliw» dóretpesiniň kórkem-ideyalıq, janrlıq ózgeshelikleri. T.Jumamuratovtiń dramaları. T.Jumamuratovtiń dóretiwshiliginde izertleniwi.

1960-90-jıllardaǵı qaraqalpaq ádebiyatı. 1960-90-jıllardaǵı qaraqalpaq ádebiyatınıň rawajlanıwinıň baslı baǵdarları, janrlıq jaqtan keńeyiwi, formalıq jaqtan ósiwi. T.Qayıpbergenov, I.Yusupov, K.Sultanov, Sh.Seytov, T.Mátmuratov, G.Esemuratova, M.Nızanovlardiń dóretiwshiligindegi kórkem izlenisler. 60-70-jıllardaǵı qaraqalpaq poeziyasındaǵı milliy ózgesheliklerdiń sáwleleniwi. Qaraqalpaq prozasındaǵı jańa baǵdarlar. Kórkem prozada dáwir mashqalalarınıň kórinisi, tábiyat, insan, ekologiya problemalari. Dramaturgiyanıň rawajlanıw baǵdarları. Ádebiyattanıw iliminiň rawajlanıw baǵdarları.

Ibrayım Yusupovtiń ómiri hám dóretiwshiligi, shıǵarmaları haqqında maǵlıwmat. Shayır poeziyasınıň janrlıq hám kórkem-ideyalıq ózgeshelikleri, lirkasındaǵı formalıq izlenisler. Rubayılarındaǵı filosofiyalıq oylardiń tereńligi, sonetlerindegi tereń milliylik. Shayır lirkasındaǵı Watan sezimleri. «Tuwılǵan jer», «Watan», «Qara tal», «Awıl-awıl» hám t.b. qosıqlarındagi tuwilǵan jerje muhabbat sezimleri. I.Yusupov poeziyasınıň milliy ózinshelikleri. «Qaraqalpaqtı kóp maqtama kózimshe», «Kúnshıǵıs jolawshısına», «Shógirme», «Qırǵawıl», «Seksewil» hám t.b. qosıqlarınıň kórkemlik ózgeshelikleri. Shayır lirkasında zaman, turmıs, insan haqqında oy-pikirler. «Kewil-kewilden suw isher», «Poshsha torǵaydıń ólimi», «Bir adamdı bir adam», «Alasar quş ángimesi», «Tók tawındaǵı oylar» qosıqlarındagi filosofiyalıq tereńlik. I.Yusupov poemalarınıň janrlıq ózgeshelikleri, fantastikaliq, miflik súwretlew. «Máńgi bulaq», «Mámelek oy», «Poseydonniň gózəbi» poemaları. «Tumaris» poemasındaǵı tariyxılyıq hám kórkemlik. I.Yusupovtiń gúrrińleri hám ocherkleri, publicistikası. I.Yusupovtiń dilmashlıq ózgeshelikleri. I.Yuupovtiń dóretiwshiliginde izertleniwi.

Tólepbergen Qayıpbergenov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵlıwmat. T.Qayıpbergenov gúrrińlerinde turmıs haqıqatları hám sheberlik máselesi. T.Qayıpbergenov povestleri. Urıs dáwirindegi povestlerinde kórkem psixologizm. T.Qayıpbergenov prozasında

xarakterdiń jasalıw ózgeshelikleri. T.Qayıpbergenovtuń tariyxıy dóretpeleri. Romanlarında tariyxıy tulǵalardıń obrazları. T.Qayıpbergenov prozasındaǵı formalıq izlenisler. «Qaraqalpaqnama», «Kózdiń qarashiǵı», «Qálbimniń qamusı» shıǵarmaları. Jazıwshınıń dóretiwshiliginde dáwir qaharmanınıń obrazın jasaw koncepciyası. Kórkem awdarmaları. Jazıwshi dóretiwshiliginiz izertleniwi.

Karamatdin Sultanov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵlıwmat. K.Sultanovtuń ocherk hám gúrrińlerinde dáwir haqıqatlıǵınıń súwretleniwi. «Aqdárya» romanındaǵı urıs haqıqatlıǵınıń súwretleniwi hám kórkem sheberlik, psixologiyalıq hám lirikalıq súwretlew. K.Sultanovtuń «Ájiniyaz» dóretpesinde tariyxıy ádebiy tulǵa obrazın jasaw ózgeshelikleri. K.Sultanovtuń jaziwshılıq stiliniń ózgeshelikleri. Dóretiwshiliginiz izertleniwi.

Tólepbergen Mátmuratov. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵlıwmat. T.Mátmuratovtuń lirikasında tereń lirizm hám romantikaliq súwretlew. T.Mátmuratovtuń poemalarında tereń gumanizm, joqarı ádep-ikramlılıqtıń súwretleniwi. «Jaqsı adamnıń júregi» poemasi. «Meniń juldızım» poemasındaǵı miflik súwretlew. Shayır poeziyasında kórkem sheberlik máselesi. Dóretiwshiliginiz izertleniwi.

Gúlaysha Esemuratova. Ómiri hám dóretiwshiligi, miyrasları haqqında maǵlıwmat. G.Esemuratovaniń prozasınıń ózgeshelikleri hám kórkem sheberlik. «Jiyren» povestindegi qaharmannıń ishki dúnyasin sáwlelendiriledegi ayırmashılıqları. G.Esemuratovaniń prozasında 80-90-jıllardaǵı jańa izlenisler. «Gónergen súrenler», «Mín da bir keshirim» povestlerindegi dáwir haqıqatlıǵı. G.Esemuratova dóretiwshiliginiz izertleniwi.

Ózgesheliklerdeki qaraqalpaq ádebiyatı. Dáwirge tariyxıy, siyasiy, ádebiy, mádeniy xarakteristika, ózgeshelik ideologiyası. Ádebiyattaǵı jańa baǵdarlar. Xalıqtıń milliy ózgeshelikleriniń, dástúr, úrp-ádetleriniń qayta tikleniwi. Qaraqalpaq poeziyasında ózgeshelik teması. I.Yusupov, T.Qabulov, X.Dáwletnazarov, N.Tóreshova, K.Karimov, G.Nurlepesova, S.Ibragimov poeziyasında dáwir nápesi. Ózgeshelik dáwirinde qaraqalpaq prozası. Á.Paxratdinovtuń «Sóylenbegen tariyx» romanı. Ózgeshelik dáwirindeki qaraqalpaq dramaturgiyası. Ózgeshelik dáwirindeki qaraqalpaq ádebiy sıńı. Qaraqalpaq ádebiyattanıw iliminiń rawajlanıw baǵdarları.

Balalar ádebiyatı. Balalar ádebiyatı- qaraqalpaq ádebiyatı tariyxınıń tiykarǵı ajıralmas bir bólegi sıpatında. Balalar ádebiyatı, balalar hám jas óspirimler ushın kórkem dóretpeler. Balalar ádebiyatındaǵı didaktika hám kórkemliktiń qáliplesiw mashqalası. Balalar ádebiyatı rawajlanıwınıń tiykarǵı basqıshları.

Ádebiyattanıw. Ádebiyattanıw - kórkem adebiyat haqqındaǵı ilim.

Kórkem ádebiyat haqqında túsinik.

Kórkem ádebiy obraz. Obraz hám obrazlılıq Obrazdıń túrları.

Kórkem shıǵarmada mazmun hám forma. Mazmun hám formanıń baylanması.

Kórkem ádebiy shıǵarmaniń teması hám ideyası. Tema haqqında túsinik. Ideya hám estetikaliq ideal.

Kórkem ádebiy shıǵarmaniń syujeti hám kompoziciyası. Syujet haqqında túsinik. Kórkem ádebiy shıǵarmada konflikt. Konflikttiń túrları. Syujettiń tiykarǵı elementleri. Syujet hám fabula. Kompoziciya. Kompoziciyalıq qurallar.

Kórkem shıǵarmaniń tili.

Kórkemlew quralları. Kórkem shıǵarma tiliniń leksikası. Sózlerdiń tiykarǵı hám awıspalı mánilerde qollanılıwi. Troplar hám onıń túrları: Metafora, sinekdoxa, metonimiya, giperbolıa, litota, allegoriya, simvol, ironiya, perifraz, evfemizm, teńew hám epitet.

Qosıq qurılısı.

Ádebiy jónelis haqqında túsinik.

Kórkem ádebiy janrlar, túrlar hám formalar.

Kórkem ádebiy metod hám stil.

Tiykarǵı ádebiyatlar

1. Bekbergenov A. Qaraqalpaq tilinde so'zlerdin' jasali'wi'. N., 1979.
2. Bekbergenov A. Qaraqalpaq tilinin' stilistikasi'. No'kis, 1990.
3. Da'wletov A. Qaraqalpaq tiliniń fonetikasi. No'kis, 2012.
4. Ha'zirgi qaraqalpaq tilinin' fonetikasi'. No'kis, Qaraqalpaqstan, 2012.
5. Ha'zirgi qaraqalpaq a'debiytilinin' grammatikasi' (So'z jasali'w ha'm morfologiya). N., 1994.
6. Ha'zirgi qaraqalpaq tili. N., 2010.
7. Maçsetov K. Қарақалпақ халқының көркем аұызеки дөретпелери. - Нөкис, «Билим». 1996.
8. Мәмбетов К. Ерте дәўирдеги қарақалпақ әдебияты. -Нөкис, «Билим», 1992.
9. Мәмбетов К. Әдебият теориясы. -Нөкис, «Билим», 1995.
10. Паҳратдинов Ә. XIX әсирдин ақыры XX әсирдин басындағы қарақалпақ әдебияты тарийхы. - Нөкис, «Билим», 1996.
11. Паҳратдинов Ә, Алламбергенов К, Бекбергенова М. XX әсир қарақалпақ әдебияты тарийхы. - Нөкис, «Билим», 2011.
12. Allambergenov K., Orazimbetov Q., Paxratdinov Á., Bekbergenova M. XX ásır qaraqalpaq ádebiyatı tariyxı. I bólím. - Tashkent, «Sano-standart», 2018.
13. Allambergenov K., Orazimbetov Q., Paxratdinov Á., Bekbergenova M. XX ásır qaraqalpaq ádebiyatı tariyxı. II bólím. - Tashkent, «Sano-standart», 2018.
14. Járimbetov Q., Genjemuratov B. Ádebiyat teoriyası.- Tashkent, «Sano-standart», 2018.

Qosımscha ádebiyatlar

1. Paxratdinov Q., Seytnazarova N. Qaraqalpaq tilinde so'z jasawshi' affiksler. -No'kis, 2010.
2. Paxratdinov Q., Seytqasi'mov D. Qaraqalpaqtılindegikelbetlikjasawshi' affiksler. -No'kis, «Bilim», 2013
3. Pirniyazov Q. Qaraqalpaq tilinin' lingvistikali'q terminologiyasi'.-No'kis, 1984.
4. Seydullaeva D Yu. Qaraqalpaq tilindegi kirisso'zler, kiris so'z dizbekleri ha'm kiris ga'pler. Toshkent, 2007.
5. Дәўқараев Н. Шығармаларының толық жыйнағы. III том. -Нөкис, 1979
6. Жәримбетов Қ. XIX әсир қарақалпақ лирикасының жанрлық қәсийеттери ҳәм рауажланыў тарийхы. Нөкис, «Билим», 2004.
7. Оразымбетов Қ. Ҳәзирги қарақалпақ лирикасының киши формаларының эволюциясы ҳәм типологиясы. - Нөкис, «Билим», 2004.
8. Алламбергенов К. Миф, ертек, тарих ҳәм дәстан. (Ер Едиге, «Едиге» дәстаны ҳәм Алтын Орда, Мајереннахр дәүири тарийхының гейпара мәселелери). -Нөкис, НМПИ баспасы, 2014.

